

TÜRKİYE EKONOMİSİ

KALKINMA PROGRAMI İÇİN TAHLİL VE TAVSİYELER

— I —

Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının Türkiye Hükûmeti ile müştereken finanse ettiği ve James M. BARKER (B.S.D.Sc.) in Başkanlığındaki heyetin 1951 yılında hazırladığı rapordan bazı özetleri, önemini gözönüne alarak okuyucularımıza sunuyoruz.

ÖNSÖZ

Heyetimizin doğuşuna dair olan ilk fikirler, 1949 senesi başlarında Türkiye Hükümetinin mümessilleri ile milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası arasında cereyan eden bir sıra içtimalar neticesinde ortaya çıkmıştır. Aynı senenin Temmuz ayında Türkiye Hükümeti ekonomik bir etüd yapmak üzere Türkiye'ye bir heyetin gönderilmesi ricasında bulunmuş ve yapılacak masraflara iştirak etmeye rıza göstermiştir. Bunu mütaakip, Banka, Heyeti teşkil edecek personelin intihabı işine girişmiş, 1949 Eylülünde Mr. James M. Barkere heyet başkanlığı vazifesini tevdi eylemiştir.

Heyet 1 Haziran 1950 tarihinde Vaşingtonda, Banka merkezinde toplanmış ve 10 gün müddetle çalışmalara verilecek umumi istikamet hakkında mülahazalarda bulunmuş, tetkikler yapmıştır. Bunu mütaakip, 8 ile 18 Haziran tarihleri arasında Türkiye'ye vasil olmuşlardır. Heyet çalışmalarına merkez olarak Ankara şehri intihab edilmiş ve memleketin muhtelif mahallerindeki çalışmalara derhal başlanılmıştır. Müteakiben de, Heyet âzasından, Başkan yardımcısının riyaset ettiği küçük bir grup tarafından ve Heyet Başkanının nezareti altında işbu rapor, Heyet âzalarının raporlarına istinat ettirilmiş ve onlarla istişare suretiyle kaleme alınmış bulunmakla beraber, bu rapordan mütevellit nihai mesuliyet Heyet Başkanına ait bulunmaktadır.

Heyetin, Milletlerarası Bankanın Türkiye Hükümetine gönderdiği bir yazıda ifade olunan ve Türkiye Hükümeti tarafından da kabul edilen vazife talimatı şöyle idi:

"Heyetin vazifesi, bilhassa aşağıda yazılı hususlara mütedair uzun vadeli bir politikanın tesbiti bakımından Bankanın Hükümetinize tavsiyelerde bulunabilmesini mümkün kılacak bir surette... Türkiye Ekonomisi üzerinde geniş bir etüd yapmaktır:

1) Türkiye Ekonomisinde yatırımların en iyi bir şekilde kanallize edilebileceği istikametler. Bu da, memleket iktisadiyatının muhtelif belli başlı sektörleri ile, bu kabil her sektör içersinde çeşitli teşebbüs tipleri

arasında, yatırım bakımından bir rüçhan sırası tesbitine dair olan tavsiyeleri icabettirebilir.

2) Türkiye'nin zirai ve sınaî istihsal seviyesini yükseltebilecek ve memleketin inkisam sisteminin verimliliğini artıracak diğer metod ve tedbirler.

3) Türkiye'nin kalkınma gayelerini tahakkuk ettirmeye elverişli bir âmme maliyesi politikası ve idare mekanizması."

Banka işbu vazife talimatını Türkiye Hükümetine bildiren mektubunda şöyle demişti:

"Şüphesiz ki, Heyetin, Türkiye'nin bütün kalkınma meselelerinin halline yarayacak şumüllü ve teferruatlı bir plân hazırlaması mümkün olmayacaktır; zaten Heyetin böyle bir işe teşebbüs etmesi de Bankanın niyetlerine uygun düşmez. Bizce Heyetin gayesi, daha ziyade Türkiye'nin müstakbel ekonomik gelişmesi için umumi bir ana plânı kısaca ifade etmek ve bu maksada hizmet edebilecek olan muayyen icraata dair tekliflerde bulunmaktır."

Heyet, bu ifadeye ve Bankadan alınan diğer tebliğat ve talimata uyarak, umumi programa tesir edebilecek bir şumüllü haiz olmadıkça, münferit projelere dair kıymet hükümlerine varılması veya bunlar hakkında bir rüçhan sırasının tesbiti işinin kendisinden istenildiği neticesine varmıştır; umumi çalışmalar da bu esasa göre yürütülmüştür.

Heyetimiz Türkiye'nin her tarafında bize muhtelif suretlerde yardım edebilmek için vakitlerini ve gayretlerini esirgemiye bir çok münferit iş adamlarına ve serbest meslek sahibi kimselere de minnettardır. Yerimizin darlığı dolayısıyla bu yardımları ve bize karşı gösterilen cemilekârlıkları ayrı ayrı şükranla ifade edemediğimize müteessiriz.

GİRİŞ

BU RAPORDAN MAKSAT

Bir çok seneler iki temel gaye Türkiye halkının zihninde ilk plânı işgal etmiştir. Bunların birincisi, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün ve millî istiklâlinin idamesi, diğeri ise memleketin ekonomik bakımdan daha ziyade inkişaf etmesinin teminidir. Bu iki gaye

arasında yakın münasebetler vardır; filhakika, bunlardan birisi bir dereceye kadar elde edilemedikçe, diğeri gerçekleşemez. Halen milli savunma Türkiye için şüphesiz en önemli maksadı teşkil etmektedir.

Cumhuriyetin kuruluşundan beri Türkiye milli savunma bakımından partiler üstünde, müttehid ve kuvvetli bir politika takip etmiştir. Türkiye halkı, dış politikada, siyasi değişmelerin tesirinden masun, bölünmemiş bir cepheyi devam ettirmiştir; bu husus, memleketin hür bir millet olarak hayatîyet gösterebilmesi bakımından büyük bir ehemmiyeti haizdir.

Ana hatları itibariyle bir ekonomi programı için de partiler üstünde müttehid bir müzahereteye aynı vecihle ihtiyaç vardır. Öyle tümit ederiz ki, bu raporda teklif ettiğimiz umumî ekonomi programı, memleketteki bütün parti ve zümrelerin müzaheretlerine mazhar olacaktır.

Heyetimiz Türkiyenin ekonomik ihtiyaçları, kaynakları ve imkânları üzerinde objektif bir tahlil yapmıştır. Raporumuz, şahsî veya siyasi temayüllerden, tarafsızlıklardan azadedir. Raporun yegâne maksadı, Türkiye halkının tehalükle arzu ettiği ekonomik kalkınmayı ilerletmekten ibarettir. Tavsiyelerimi, Türkiye politikasında, Devlet teşkilâtında ve memleket iktisadiyatının başlıca sektörlerinde mevki sahibi kimselerle etraflı istişare ve müzâkerelerde bulunduktan sonra tesbit etmiş, ekonomik faaliyetlerin bir çok sahalarına mensup mütehassısların en iyi mütalâaları bu raporda mezc edilmiştir. Rapor, Türkiye ekonomisi üzerinde mahallinde yapılmış kısa fakat teksifi bir tetkikle istinat etmektedir. Raporun hazırlanmasında, daha önce yapılmış olan diğer bir çok tetkik ve etüdlerden istifade edilmiştir.

Son 20 sene içinde Türkiye ekonomisini islah etmek maksadiyle pek çok raporlar hazırlanmış, etüdler yapılmıştır. Fakat maalesef bunların ekserisi dosyalar da unutulmuş, umumî inkişaf seyri üzerindeki tesirleri az olmuştur. Bazı hallerde bu neticeden mütevellit kısmî mesuliyet alâkalı raporlara atfedilebilir. Filhakika, bunların bazıları teferruatlı ve koordinasyondan mahrum bir yığın tavsiyeleri ihtiva etmektedir, bazıları icraat yerine munzam etüdler teklif etmişlerdir, diğer bir kısmı da o sıralarda Türkiyenin içinde bulunduğu iktisadî inkişaf merhalesine uymayan tavsiyelerde bulunmuşlardır. Bazı hallerde de Türkiye Hükümeti bu raporlardan faydalanmak üzere her hangi bir harekette bulunmamış, yahut da, teferruata taallük eden anlaşılmazlıklar daha geniş meselelerdeki icraata set çekmiştir.

RAPORUN MUHTEVASI

Heyetimizin mesai programı, ekonominin bütün kısımlarını içerisine alan teferruatlı incelemeler için gerekli zamana göre ayarlanmış değildir. Bunlara ilâveten Türk istatistikleri de hâlâ inkişafının ilk safhala-

rındadır ve son senelerdeki dikkate değer ilerlemelere rağmen, bunlar çok defa tamamîyet, yeknasaklık ve sıhhattan mahrumdurlar.

Raporda ekonominin belli başlı sektörlerinin ihtiyaçlarına ve muayyen meselelere girmezden önce, (tarihi tekâmüle ve ekonomik faaliyetlerin şimdiki cereyan şekline taallük eden başlangıç fasıllarında) ekonomik sektörleri gerçeğeleyen umumî muhite dair muhtasar izahat verilmiştir. Bu etüdü ortaya koyduğu bariz zaaf ekonomik politikanın koordinasyondan mahrum bulunmasıdır. Bu sebeple de, başlangıç fasıllarını müteakip, ekonomik politikanın daha iyi bir şekilde formüle ve koordine edilmesi meselesi üzerinde durulmuş ve bu maksad için tavsiyeler yapılmıştır.

Bunu müteakip ekonomik faaliyetlerin muayyen sahaları, yeni ziraat, endüstri, madencilik, münakale, muhabere ve enerji durumları üzerinde incelemeler yapılmış, istihsal verimini ve umumî verimliliği artırmaya yarayabilecek formüller teklif edilmiştir. Daha sonra, sıhhat ve maarif sahalarının istihsal verimini artırmak ve umumî hayat seviyesini yükseltmek üzere yapılan her hangi bir teşebbüs bakımından arzettiği ehemmiyet dolayısıyla, bu faaliyetler için de ayrı bir fasıl ayrılmıştır. Kalkınmanın devamı ve programın muvaffakiyeti bakımından arz ettikleri hayati ehemmiyet dolayısıyla, raporun her tarafında muayyen sahalarındaki idari organizasyonun, idari tatbikatın ve personelin islahı üzerinde ısrarla durulmuştur. Umumî olarak devlet organizasyonuna ve personele taallük eden tavsiyeler de ayrı bir fasıl halinde toplanmıştır.

Bundan sonra para ve maliye politikası ile dış ticaret ve kambiyo mevzuu ele alınmış ve bunu, Türkiyenin müteakip bir kaç sene zarfında elde etmesi ihtimali olan mecmu yatırım kaynaklarına dair tahliller takip etmiştir. Nihayet, Hükümetin müteakip beş senelik devre için âmm sektörüne ait şumüllü bir yatırım programını formüle edebilmesine zemin teşkil etmek üzere düşünülen tavsiyeler yapılmış, hususî yatırımların en müsmir istimal sahalarına sevk olunmasına yarayacak istikametlere ve vasıtalarla dair temennilerde bulunulmuştur.

YAPILAN TAVSİYELER

Rapordaki tavsiyeler başlıca iki zümreye ayrılmıştır: Bunlardan birincisi, Türkiye'de ekonomik kalkınmayı geciktiren veya buna mâni olan bir takım mühim engellerin bertaraf edilmesine veya tashihine, ikincisi ise memleketin ihtiyaçlarına ve kaynaklarına uyduurulmuş bir ekonomik kalkınma programına taallük etmektedir. Filhakika her hangi bir ekonomik kalkınma plânının muvaffakiyetli bir şekilde tatbik edilmesinden önce, bazı muayyen şartlar makûl bir derecede müsait bir hale gelmiş olmalıdır. Bu şartlar ise, halkın âdet ve ihtiyatlarına, Hükümetin idari tatbikatına ve umumî tavrı hareketine ve memleketin kanunlarına

taallük etmektedir. Hep bir arada bunlar, kalkınma teşebbüsünün içerisinde cereyan edeceği muhiti meydana getirmektedirler.

Birinci zümreye giren tavsiyelerin muhatabı, üç sebep dolayısıyla, hemen hemen munhasıran Devlettir. Filhakika ilk olarak, halen değişmeye ihtiyaç gösteren şartları büyük ölçüde ihdas etmek mesuliyeti, umumî faaliyetleri dolayısıyla, Devlete terettüp etmektedir; bu değişimleri yapmaya muktedir yegâne organ da Devlettir. İkinci olarak ekonomik faaliyetlere doğrudan doğruya karışan en ehemmiyetli tarafı teşkil etmek itibarıyla Devlet, kendi metodlarını ve muamelelerini islah etmek suretiyle, ekonomik verimlilik seviyesinin yükseltilmesinde büyük bir âmil olabilir. Üçüncü olarak, devletin tavrı ve icraatı, umumî olarak halkın düşüncesine ve ihtiyadlarına kuvvetle tesir edecektir; bu işe ekonomik kalkınma hususunda gözle görülme-yen kuvvetli bir âmildir. Bilfarz, eğer hususî teşebbüsün inkişafı arzu ediliyorsa, Devletin halen kendi teşebbüslerinin istifade etmekte olduğu hususî imtiyazları kaldırmasına ve hususî şirketlere karşı âdil ve hakkaniyete uygun bir şekilde muamele yapmasına lüzum vardır. Daha başlangıçta, hususî iş hayatına yardım etmek üzere hazırlanmış müsbet bir plâna ihtiyaç duyulacaktır.

Programın bu kısmının başlıca unsurları, aşağıdaki neticeleri tevhit etmek üzere tasarlanmıştır: (1) Devlet işlerinin, bilhassa ekonomi politikasının formülle ve koordine edilmesi bakımından daha iyi bir surette idaresi, (2), Hususî teşebbüsün inkişafı için daha elverişli bir muhitin izharı, (3) Halen ekonomik gelişmeyi

ve kalkınmayı geciktiren vergi engellerinin ortadan kaldırılması, (4) Memlekette daha büyük bir malî istikrarın temini, (5) Daha iyi sıhhat ve daha kıfayetli tahsil şartlarının tahakkuku.

İkinci zümreyi teşkil eden tavsiyeler ise, ilk zümreye giren tavsiyelerin derpiş eylediği değişikliklerin yapılmış olduğu farzedilmek şartıyla, Türkiye için en muvafık olacağını zannettiğimiz müsbet bir ekonomik plânını ihtiva etmektedir. Programın bu kısmı, müteaddit temel prensipler üzerine dayanmıştır. Bunların birincisi, Türkiyenin evveleminde halen malik bulunduğu kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılmasına itina göstermesi lâzım geldiği hususudur. İkinci prensip, yatırım programının enflasyon tevhit edebilecek bir derecede geniş olmaması lüzumuna taallük etmektedir. Üçüncü prensip, yatırımların tam zamanında ve koordine bir şekilde yapılması icabettiği keyfiyettir. Dördüncü bir prensip de, Devlet yatırımlarının bilhassa hususî sektöre ait ekonomik gelişmenin teşvikî bakımından ihtiyaç duyulan aslı hizmet tesislerinin temini üzerinde teksif edilmesi lüzumudur.

Bu raporda tavsiye edilen programın bir çok sahahalarında, Türkiye muhtelif çeşitlerde yabancı teknik yardımına ihtiyaç duyacaktır. Bu yardımın matlup nevillerde olmasını ve bunlardan tam bir şekilde istifade edilebilmesini teminen, dikkatli bir plânlaştırma faaliyetine ihtiyaç vardır.

Bu raporda muhtelif faaliyet sahahalarında yapılması tavsiye edilen yatırımların miktarına dair olarak verilen rakamlar bizzatır takribidir. Bunlar, mut-

(Devamı 17. sayfada)

DSİ. Umum Müdürlüğünden

Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü tarafından Adana Vilâyetinin takriben 8 Km. Kuzeyinde Seyhan Nehri üzerinde inşa edilmiş bulunan Seyhan Barajı Hidroelektrik Santralına aşağıda belirtilen malzeme istekliler arasında aranan şartlara haiz olanlardan fiat ve teklif isteme usulü ile ihaleye çıkarılacaktır.

Bu iş için gerekli döviz idare tarafından temin edilecektir.

İhale suretiyle satın alınacak malzeme: 32 metre net düşülü, en az 27.500 beygir takatında ve 125 devir dakikalık hidrolik türbin,

ihaleye iştirak etmek isteyenlerin:

1 — Kaç seneden beri yukarıdaki malzemeye mümasil malzemeyi imâl ettiklerini,

2 — Şimdiye kadar imâl ettikleri bu tip malzemenin kapasitelerini ve nerelerde kullandıklarını gösterir katalog, resim, fotoğraf v.s. belgeleri havi bir dilekçe ile 15 Şubat 960 Pazartesi günü saat 17.00'ye kadar Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü Barajlar ve Hidroelektrik Santraller Dairesi Reisliğine (Meşrutiyet Caddesi Adakale Sokak 50) müracaatları lâzımdır.

Hususî Ortaklıkların müracaatları nazarı itibara alınmayacaktır.

Umum Müdürlük taliplerin durumlarını inceliyerek ehil gördüklerine teklif dosyalarını gönderecektir.

(841)